

رابندر نات تاگور و موسیقی ایران

راجیسوار میترا

ترجمه و تلفیص: فرحت آمیز*

موسیقی در فرهنگ هند و ایرانی عرصه مطالعه‌ای است که خیلی جالب است. قرن‌ها پیش، واژگان موسیقی هندی دارای بسیاری از اصطلاحاتی بود. برخی از (مود) ایرانی همچنین به موسیقی هندی اضافه شدند.

اصطلاح هندی «سُر» به نظر می‌رسد، ماخوذ از «سرود» (نغمه) اصطلاح ایرانی است.

چند قرن پیش، کلمه سرود همراه اصطلاحات موسیقی مثل «سماع» (نغمه) در هند خیلی رایج بود و خواننده را «نغمه‌سرای» می‌گفتند.

گفته می‌شود که است امیر خسرو^۱ آهنگ شیرین (ملودی) مختلف به موسیقی هندی را با موفقیت زیادی معرفی کرده بود. راگ‌های اصلی که به‌وی نسبت می‌دهند، عبارت است از «سازگری»، ایمن (راگا-کلیان)^۲، عشاق، دوگاه، فرغانه، سرپرده، فرودست، زیلف، غنم، موافق، محیر، صنم و باخرز. وی نیز انواع نغمه مبنی بر بعضی طرح (پیترن)‌های ایرانی از جمله «قوالی» و «ترانه» را معرفی کرد که تاکنون خیلی شهرت دارند. وی در این دو الگو، لحن (تیون)‌های ایرانی و هندی را به‌مهارت عمیق آمیخته بود.

---

* دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه جواهر لعل نهرو، دهلی‌نو.

۱. ابوالحسن یمین‌الدین خسرو (۱۳۲۵-۱۲۵۳ م).

۲. ایمن به معنی «شاد یا خوشبخت» است. کلیان کم یا بیش همین معنی دارد - با سعادت.

ابوالفضل علّامی^۱ نسبت به آن دو الگو می‌گوید: «از صوت و نقش فارسی و هندی برگرفته عشرت‌افزا شد»^۲. قوال از این گروه‌اند لیکن بیشتر طرز دهلی و چونپور سرایند. بدان روش فارسی شعر می‌خوانند»^۳.

در زمان اکبر پادشاه تیموری، اسم‌های فارسی در موسیقی هندی زیاد به‌کار می‌رفتند. به‌عنوان مثال علّامی فصلی در مورد موسیقی در آیین اکبری به‌زیباترین شکل فارسی نوشته است که تا هنوز در دسترس است.

رساله‌های مهم فارسی از جمله «مصباح‌السرور، راگ دَرّین و تحفه‌الهند» درباره موسیقی هندی در قرن هفدهم نیز نوشته شده‌اند. رساله آخر از نویسندگان مختلف در طی دو قرن از جمله «سر ویلیام جونس»^۴ است که عملاً موضوع «هندشناسی» را از طریق پیش‌دکترای «سبک موسیقی هندویان» (تحقیق آسیا، سال ۱۷۸۴ و ۱۷۹۲ میلادی) در هند جدید دوباره زنده کرده بود. همچنین سازهای مختلف هند مثل سرود، اسراج از اسرار، دلربا (یک نوع اسراج)، ستار از «بین سه یار» شهنای و غیره تاکنون اسم‌های فارسی دارند.

در طی فرمانروایی انگلستان، رابطه هند با فرهنگ ایران به‌تدریج کمتر شد. موسیقی هند رشدی نکرد و در طی دوره رشد خود هنر خارجی را جذب کرد. به‌هرحال در همین زمان سرودهای «لیریکل» منطقه‌ای خیلی پیشرفت کردند. تاگور در این قلمرو زیاد موفق شد. وی حدوداً دو هزار و پانصد نغمه را سرود که بهترین سبک‌های موسیقی هند را شامل می‌شود.

تاگور نقّاد بزرگ موسیقی بود. وی در پیری «هفتاد سالگی» به‌ایران سفر کرد. در دوران سفر ایران وی موسیقی دو کشور را برابر کرد و موسیقی هند را بسیار موفق

۱. شیخ ابوالفضل بن مبارک ناگوری (۱۴ ژانویه ۱۵۵۱ - ۱۲ آگوست ۱۶۰۲ م).

۲. آیین اکبری، جلد ۲، ۱۱ صفحه، بی. بلوخممان.

۳. همان.

۴. ۲۷ ژانویه ۱۵۵۶ - ۲۹ اکتبر ۱۶۰۵ م.

۵. ۲۸ سپتامبر ۱۷۴۶ - ۲۷ آوریل ۱۷۹۴ م.

ارزیابی کرد. وی آرامگاه حافظ شیرازی^۱ را زیارت کرد و از سرودها و موسیقی ایرانی لذت برد. احساس «تأثیر» وی به شرح زیر است:

تاگور اعتقاد داشت کرد که موسیقی ایرانی با موسیقی بنگال نزدیکی دارد زیرا موسیقی ایرانی با شعر بیگانه نیست.

”چند نمونه موسیقی ایرانی را شنیدم. در شب‌نشینی، یکی ساز «قانون» را نواخت، نوازنده دیگر ساز مانند «ستار» ما را نواخت و نوازنده سوم سازی (ترکیب هندی «بائن و طبله» از «طبل») را نواخت. موسیقی سه حرکت داشت: اول متنوع و سریع، دوم افسرده و جدی (ملایم) و سوم موزون و سرشار از رقص بود. گاهی موسیقی ایرانی مانند موسیقی هند صدا کرد.“

تاگور اعتقاد داشت کرد که موسیقی ایرانی با موسیقی بنگال نزدیکی دارد زیرا موسیقی ایرانی با شعر بیگانه نیست. غزل‌های قاضی نذراالاسلام^۲، معاصر تاگور قابلیت توافق در موسیقی بنگال در مورد جذب کردن چند طرح ایرانی را خیلی نشان می‌دهند. مشاهده تاگور درباره نواختن ویولن به شرح زیر است:

”امشب مردی خوب ویولن را نواخت. یکی از لحن (تیون)ها که نوازنده نواخت، با ویرو (بهیرو) و رامکلی تفاوت ندارد. درک کردم در حقیقت سازنده استاد بود، پیشه‌ور (به اصطلاح «استادان» موسیقی هند) نبود.“

تاگور باور داشت که موسیقی واقعی آرام و متعادل می‌باشد اما ضمناً تنوع ابراز و عمق احساس هم خواهد داشت. نیز وی معتقد بود موسیقی هر کشوری باید جاذبه بومی داشته باشند. موسیقی‌دانان جدید ایرانی همین‌طور فکر می‌کردند. اما ایشان می‌خواستند با معرفی کردن همسازی (هارمونی) موسیقی غربی در موسیقی ایرانی، موسیقی بومی ایران را همچنان بومی بماند.

۱. ۲۶-۱۳۲۵-۹۰-۱۳۸۹ م.

۲. ۲۵ می ۱۸۹۹ - ۲۹ آگوست ۱۹۷۶ م.

وی این حقیقت را قدردانی کرد که تاریخ به‌قابلیت ایرانیان گواهی می‌داد. آمیزش (امتزاج) هنر غربی با هنر شرقی در تمامی آسیا دیده شدنی بود و موجب ابداع جدید در موسیقی شد.

وی نیز داشت که اگر جهان شرق به‌موسیقی غربی نیز مانند ادبیات غربی معتاد شده بود، بی‌تردید در هند (فن) جدیدی در موسیقی شرقی آغاز شده است. تاگور اعتقاد داشت که همسازی نه تنها در موسیقی ایران بلکه در کنسرت موسیقی هند نیز ممکن می‌باشد.

شرح تاگور دربارهٔ سفر ایران به‌تشابه سبک‌های موسیقی دو کشور اشاره می‌کند که از زمان قدیم مناسبات فرهنگی دو جانبه داشته‌اند. در هزاره سوم، روابط فرهنگی دو کشور نیز از راه بحث و تفاهم عقلانی در عرصه ارزیابی موسیقی محکم‌تر خواهد شد.